

Interreg

Co-funded by
the European Union

IPA Bulgaria - North Macedonia

СЪВМЕСТНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ОФЕРТИ

за

Североизточния район и
общините Кюстендил и
Невестино

Наименование на документа:

Съвместни туристически оферти за Североизточния район и
общините Кюстендил и Невестино

Разработен в рамките на
проекта:

„Трансгранична привлекателност – интелигентен туризъм в
региона Кюстендил – Крива Паланка – Невестино“, финансиран
по Програма Interreg VI-A ИПА България – Северна Македония
2021–2027.

Отговорен за документа:	Център за развитие на Североизточния район за планиране
Изготвен от:	Сдружение за активен туризъм и мобилност „Авантура“ – Скопие
Дата на изготвяне:	Август 2026 г.

„Тази публикация е финансирана/съфинансирана от Европейския съюз. Нейното съдържание е изцяло отговорност на Центъра за развитие на Североизточния район за планиране и не отразява непременно становищата на Европейския съюз.“

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	4
I. ТУРИСТИЧЕСКИ ОФЕРТИ ЗА СЕВЕРОИЗТОЧНИЯ РАЙОН	6
1. ЕДНОДНЕВНИ ПЪТУВАНИЯ	7
1.1. Турове, свързани с природното наследство и приключенски дейности	7
1.2. Турове, свързани с културно-историческото наследство.....	9
1.3. Гастрономически и Slow Travel турове	11
2. МНОГОДНЕВНИ ТУРОВЕ	13
II. ТУРИСТИЧЕСКИ ОФЕРТИ ЗА КЮСТЕНДИЛ И НЕВЕСТИНО	16
1. ЕДНОДНЕВНИ ПЪТУВАНИЯ	18
1.1. Турове, свързани със СПА, релакс и балнеоложки туризъм	18
1.2. Турове, свързани с културно-историческото наследство.....	18
1.3. Турове, свързани с природата и приключенски дейности.....	19

2. МНОГОДНЕВНИ ТУРОВЕ	24
III. СЪВМЕСТНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ОФЕРТИ.....	28
1. ИНТЕГРИРАНИ МНОГОДНЕВНИ ТРАНСГРАНИЧНИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ ...	29
2. ЦЕЛОГОДИШНИ ИНТЕГРИРАНИ СЕЗОННИ ПРОДУКТИ	33
ЛИТЕРАТУРА	36

ВЪВЕДЕНИЕ

Разработването на интегрирани съвместни туристически предложения е част от проекта „Трансгранична привлекателност – интелигентен туризъм в региона Кюстендил – Крива Паланка – Невестино“ (референтен номер BGMK0200028) — съвместна инициатива на България и Северна Македония. Целта на проекта е да превърне тези общини в устойчива туристическа дестинация, която функционира през цялата година чрез комбинация от физическа инфраструктура и дигитални иновации.

Дейността „Създаване на интегрирани съвместни туристически предложения“ е насочена към разработването на съвместни и конкурентоспособни на международно равнище туристически предложения за културен, приключенски и велосипеден туризъм и популяризирането им в световен мащаб. Така се подпомага утвърждаването на региона като предпочитана туристическа дестинация. В този документ са разработени и предложени устойчиви, нови, интегрирани и конкурентоспособни регионални туристически продукти с цел да се развие потенциалът на трансграничния туризъм чрез увеличаване на икономическите ползи от устойчивото използване на неговите ресурси.

Документът е насочен към създаване на конкретни туристически предложения и профилиране на потенциалните туристи, към които ще бъдат насочени рекламните и маркетинговите дейности. Предложенията свързват туристическите ресурси и преживявания на Североизточния район за планиране с ресурсите и преживяванията на общините Кюстендил и Невестино.

При създаването на предложенията са взети предвид ресурсите, услугите, пазарните сегменти, сезонността, достъпността и възможностите за съчетаване на ресурси от двете страни в съвместни туристически продукти. Специално внимание е отделено на балансираното представяне на местата, дейностите, времетраенето и икономическите ползи за двете страни.

В документа са представени съществуващи и потенциални туристически предложения от двете страни на границата. За Североизточния район за планиране са разработени седем регионални маршрута и предложения, а за общините Кюстендил и Невестино са разработени единадесет местни и междуобщински тура. Тези продукти са основа за създаване на съвместни трансгранични предложения с балансирана продължителност, географски обхват, видове дейности и икономическа полза за двете страни.

Отделните туристически предложения за Североизточния район за планиране, Кюстендил и Невестино се основават на ресурсите и дейностите по проекта „Трансгранична привлекателност – интелигентен туризъм в региона Кюстендил – Крива Паланка – Невестино“. Културният, балнеоложкият, планинският, приключенският, велосипедният, селският и гастрономическият туризъм се третират като допълващи се направления на една съвместна дестинация. Предложенията са планирани за всички сезони и се приспособават към целевата група, продължителността на престоя и начина на пътуване.

С оглед на уникалния потенциал за културен, приключенски и велосипеден туризъм в общините, включени в проекта, туристическите предложения следва да се развиват съвместно с местната общност и местните доставчици на туристически услуги.

I. ТУРИСТИЧЕСКИ ОФЕРТИ ЗА СЕВЕРОИЗТОЧНИЯ РАЙОН

В тази глава са представени структурирани туристически предложения за Североизточния район за планиране, като се вземат предвид туристическият потенциал на територията, пазарните сегменти и възможността за развитие на интегрирани трансгранични продукти. Акцентът е поставен върху ясно профилирани, модулни и комбинирани турове, които могат да привлекат местни, регионални и чуждестранни туристи, търсещи автентични дестинации, природа, култура и гастрономия.

Въз основа на наличните туристически ресурси градските центрове Куманово, Крива Паланка и Кратово се открояват като основни туристически центрове, докато околните селски райони, планини и клисури допълват дестинацията с природни, духовни и приключенски ресурси. Тази допълваща се структура позволява създаването на продукти, които свързват културното наследство, природните маршрути, традиционната храна и активния туризъм.

1. ЕДНОДНЕВНИ ПЪТУВАНИЯ

Еднодневните турове са предназначени за посетители, които пребивават за кратко, пътуват през уикенда или пристигат от близки пазари (включително граничните райони с България и Сърбия). Предимството на еднодневните пътувания е в тяхната практичност: за ограничено време се посещават няколко близки, тематично свързани локации, с възможност за използване на моторно превозно средство или велосипед.

1.1. Турове, свързани с природното наследство и приключенски дейности

Тур 1: „Маршрут на природното наследство — Куманово“

Този тур обединява най-значимите природни, хидрографски и праисторически обекти в околностите на Куманово, предлагайки комбинация от отдих край вода, спортни дейности в клисура и посещение на световноизвестен мегалитен обект.

Маршрутът на природното наследство в околностите на Куманово започва с посещение на Липковското и Глажанското езеро, където има възможност за отдих, разходка, къпане, слънчеви бани и риболов. След това се посещава Бислимската клисура, която предлага на посетителите възможност за спортни и развлекателни дейности като алпинизъм, каяк в спокойни води и колоездене. За посетителите са поставени туристически информационни карти и са изградени пешеходна пътека, панорамна площадка, беседка, ограда и информационен център „Бислимска клисура“. Маршрутът на природното наследство завършва с посещение на мегалитната обсерватория Кокино.

Елемент	Описание
Начална точка	Липковското или Глажанското езеро
Основни обекти	Липковско езеро, Бислимска клисура, Мегалитна обсерватория Кокино
Туристическа насоченост	Природна, активна, приключенска, велосипедна
Целева група	Млади хора (18–30 г.), любители на туризма на открито, велосипедисти, любители на природата
Продължителност	5–10 часа (с почивки по маршрута)
Категория	Средно трудна

Предложена програма:

Пристигане на Липковското или Глажанското езеро, разходка и разглеждане (30–45 мин.). Пътуване към Бислимската клисура (45 мин.) с възможност за разходка по лесна пътека, алпинизъм или спускане с каяк. Продължаване към неовулканичния хълм, където се намира праисторическото светилище Кокино (55 мин. пътуване, 60–90 мин. разглеждане).

Ключово послание:

„От спокойствието на езерото през мистериозни клисури до каменните тронове на древните наблюдатели.“

Тур 2: „Осогово Outdoor — природни забележителности на Крива Паланка“

Тур, посветен на Осоговската планина, нейната богата флора и фауна, панорамни гледки и рекреационни зони, разположени на висока надморска височина.

Маршрутът на природното наследство в околностите на Крива Паланка започва от центъра на града и води до село Конопница. Той следва Крива река през живописна природа и дава възможност за загряване при придвижване с велосипед. Край селото може да се посети водопадът Скок, до който се стига по местен път. От Конопница маршрутът се връща към Крива Паланка и продължава към Осоговската планина до езерото Калин Камен. Пътят преминава през планински пейзаж с богата флора и фауна и множество места с панорамни гледки към Крива Паланка. Маршрутът завършва в центъра на града.

Елемент	Описание
Начална точка	Център на Крива Паланка
Основни обекти	Село Конопница (водопад Скок), планински пейзаж на Осогово, езеро Калин Камен
Туристическа насоченост	Планинска, рекреационна, панорамна, велосипедна
Целева група	Активни туристи, планинари, велосипедисти, семейства с по-големи деца
Продължителност	2,5–5 часа (с почивки по маршрута)
Категория	Средно трудна

Предложена програма:

Отпътуване от центъра на Крива Паланка по течението на Крива река до село Конопница. Посещение на водопада Скок (50 мин.). Изкачване към Осоговската планина по маршрут с дължина 18–20 км през живописен горски пейзаж с панорамни площадки. Разглеждане на планинския център и изкуственото езеро Калин Камен (30–45 мин.) и връщане в града.

Ключово послание:

„Чист планински въздух, буйни гори и прекрасни панорами на Осогово.“

Тур 3: „Вулканични пейзажи и Каменните кукли — Кратово“

Уникален геоложки тур, който представя ерозионните и вулканичните природни забележителности на Кратовския край, допълнен с панорами от града, разположен в кратера на угаснал вулкан.

Маршрутът на природното наследство в околностите на Кратово започва от центъра на града и преминава през известните каменни мостове и покрай средновековните кули. Градът е разположен в кратера на угаснал вулкан, а излизането от него разкрива характерни панорамни гледки. Следва пътуване до местността Каменните кукли край село Куклица, на около 8–10 км в едната посока. Пътува се по регионалния път към Куманово, след което се завива към Куклица. Оттам маршрутът продължава по местния път към село Шопско Рударе до Цоцев камък. За тази внушителна скала се смята, че е

служила като мегалитна обсерватория и светилище още в праисторията. Маршрутът преминава през живописни житни полета и пасища.

Елемент	Описание
Начална точка	Център на Кратово
Основни обекти	Каменни мостове, средновековни кули, местност Каменните кукли (Куклица), Цоцев камък
Туристическа насоченост	Геоложка, природна, фотографска, научно-образователна
Целева група	Фотографи, малки групи, ученици, любители на природни забележителности и легенди
Продължителност	3–6 часа (с почивки по маршрута)
Категория	Средно трудна

Предложена програма:

Кратка разходка из средновековната част на Кратово. Пътуване по регионалния път до село Куклица и разглеждане на земните пирамиди, стари над 50 000 години, съпроводено с разказ за местната легенда за „вкаменената сватба“. Продължаване към внушителната скала Цоцев камък в землището на село Шопско Рударе, служила като праисторическо светилище.

Ключово послание:

„Произведения на изкуството, създадени от природата: каменни фигури, обвити в легенди и древни мистерии.“

1.2. Турове, свързани с културно-историческото наследство

Тур 4: „Манастирско сърце на Североизтока“

Духовен и културен тур в селските райони, който свързва най-значимите религиозни и средновековни архитектурни паметници в региона, разположени сред недокосната природа.

Манастирският маршрут започва в община Куманово с посещение на манастира „Света Троица“ в Скачовце. Манастирският комплекс се намира на хълма над селото и включва конак, 12-метров кръст, библиотека, каменна кула, статуи на Богородица и свети Климент, 3-метрово великденско яйце и други обекти, интересни за посетителите. Комплексът заема площ от 20 хектара и е благоустроен с алеи, места за сядане, фонтан, малка зоологическа градина и детска площадка. След посещението на манастира „Света Троица“ следва пътуване до църквата „Св. Георги“ в Старо Нагоричане. Храмът представлява богата и неповторима галерия от стенописи — шедьовър на византийския класицизъм от XIV век. Скитът на св. Прохор Пчински се намира в непосредствена близост до църквата „Св. Георги“, в централната част на селото. Последната точка от маршрута е манастирът „Св. Йоаким Осоговски“ край Крива Паланка.

Елемент	Описание
Начална точка	Куманово
Основни обекти	Манастир „Света Троица“ (Скачовце), църква „Св. Георги“ (Старо Нагоричане), манастирски комплекс „Св. Йоаким Осоговски“ (Крива Паланка)
Туристическа насоченост	Духовна, религиозна, културно-историческа
Целева група	По-възрастни посетители (50+), семейства, индивидуални туристи, които търсят спокойствие
Продължителност	4–6 часа с моторно превозно средство
Категория	Средно трудна

Предложена програма:

Посещение на благоустроения комплекс „Св. Троица“ в Скачовце (45–60 мин.) с неговата библиотека, каменна кула и малка зоологическа градина. Пътуване до Старо Нагоричане и разглеждане на шедьовъра на византийския класицизъм — църквата „Св. Георги“ от XIV век, и скита на св. Прохор Пчински (45–60 мин.). Маршрутът завършва в монументалния манастир „Св. Йоаким Осоговски“ край Крива Паланка с разглеждане на църквите и конаците на Андрей Дамянов (45–60 мин.).

Ключово послание:

„Духовен мир, вековно византийско изкуство и монументална архитектура, скрита в планините.“

Тур 5: „Дигитални музейни маршрути през вековете (QR & AR съдържание)“

Образователен и интерактивен исторически тур, който води посетителя през миналото на региона — от праисторията през средновековните лабиринти и Кумановската битка до заседанието на АСНОМ. Маршрутът се основава изцяло на съвременни дигитални инструменти за интерпретация.

Музейният маршрут започва в община Крива Паланка с посещение на местния музей. Музеят разполага с около 500 м² вътрешно пространство, в което са разположени изложбени зали, хранилища, канцеларии и помощни помещения. Има три експозиции: етноложка, историческа и археологическа. Към музея принадлежат и Градската художествена галерия, библиотека и магазин за сувенири. Маршрутът продължава в община Кратово с посещение на историческите сгради и музея. Музеят на град Кратово включва археологическа, историческа и етноложка експозиция със съответните колекции от находки, както и отдел за тяхната консервация. Следва посещение на Мемориалния център АСНОМ и паметника-костница „Зебърняк“ в община Старо Нагоричане. Мемориалният комплекс АСНОМ заема площ от 8,5 хектара и включва игрища, ресторант, амфитеатър за представления и музей на АСНОМ. Паметникът „Зебърняк“ е издигнат в памет на жертвите от Първата балканска война, загинали на това място в известната Кумановска битка през 1912 г. В обекта са изложени фотографии и артефакти и се съхраняват тленните останки на загиналите войници. Маршрутът завършва с посещение на музея в Куманово. Археологическите експонати са разпределени в четири колекции: праистория, античност, Средновековие и

нумизматика. Фондът на историческия отдел е най-богат и включва четири колекции, посветени на националнореволуционното движение, периода между двете световни войни, Народноосвободителната война (НОВ) и социалистическия период. Етноложкият отдел съдържа няколко колекции: народни носии и тъкани, предмети за лична употреба, битови предмети, народно стопанство, народни музикални инструменти и народни обичаи. Най-многобройна е колекцията от народни носии и тъкани.

Елемент	Описание
Начална точка	Музей в Крива Паланка
Основни обекти	Музей на Крива Паланка, Музей на Кратово, Мемориален център АСНОМ (Пелинце), Паметник-костница „Зебърняк“, Музей в Куманово
Туристическа насоченост	Дигитална, образователна, мултимедийна, културно-историческа
Целева група	Млади хора, ученици, чуждестранни посетители, дигитално ориентирани туристи
Продължителност	5–8 часа с моторно превозно средство
Категория	Средно трудна

Предложена програма:

1. Музей в Крива Паланка: Разглеждане на етноложката експозиция. Чрез многоезични QR кодове чуждестранните туристи изтеглят аудиогидове, които подробно обясняват произхода на експонатите.
2. Музей на град Кратово: Посещение на експозициите в историческа обстановка. Обектът включва AR визуализация (добавена реалност) на подземните средновековни коридори и лабиринти, която позволява на туристите да видят на смартфоните си как кулите са били свързани в миналото.
3. Мемориален център АСНОМ (Пелинце) и „Зебърняк“: Разглеждане на комплекса. В музея на АСНОМ се активира мултимедийно VR/AR взаимодействие, посветено на историческите събития от 1944 г. При паметника „Зебърняк“ чрез QR кодове посетителите получават достъп до 3D дигитална реконструкция на оригиналната 30-метрова тристенна пирамидална кула, която днес липсва.
4. Музей в Куманово: Завършване на тура с разглеждане на богатите колекции. Чрез сканиране на поставените кодове посетителите отварят дигитален каталог на нумизматичната колекция и редките праисторически експонати.

Ключово послание:

„Преживейте историята: пътувайте през вековете с помощта на своя смартфон и добавената реалност.“

1.3. Гастрономически и Slow Travel турове

Тур 6: „Традиционни вкусове на Североизтока“

Тур, насочен към опазване и популяризиране на богатото кулинарно и етногастрономическо наследство на Шопския и Осоговския регион.

Маршрутът на гастрономическото наследство започва в Крива Паланка със закуска с традиционен симит, чорба и шопска салата. Кривопаланечкият симит е вид хляб, който се приготвя по традиционен начин от нахут, брашно, сол и мая. Шопската салата носи името на региона, от който произхожда — Шоплука, обхващащ Североизточна Македония, Западна България и Югоизточна Сърбия. Приготвя се от домати, краставици, лук, чушки, сирене, олио и подправки. След закуската следва разглеждане на Крива Паланка. Маршрутът продължава към Кратово с посещение на най-значимите културни и исторически паметници. За обяд се дегустира кратовска пастърмалия с кцана сол. Пастърмалията е специалитет от тесто и месо, чиито основни съставки са брашно, пушено месо и сланина. Кцаната сол е ароматна смес от сол и подправки като мента, розмарин, печена царевица, мащерка, копър, чушки и босилек. Традиционно се приготвя в Кратово. Маршрутът продължава към Куманово с разглеждане на града. Вечерята включва кумановско зеланче, кумановски мезалак, кумановски суджук, колбаси, кебапчета и други специалитети на скара. Кумановското зеланче се приготвя от прясно смляно говеждо месо, смесено с лук, чушки и подправки. От сместа се оформя плескавица, която се пече на скара. Кумановският мезалак е ястие от вътрешности и месо, което може да бъде агнешко, телешко или говеждо. Приготвя се с черва, месо, черен и бял дроб и се сервира в глинена тава. Кумановският суджук е сух, пикантен колбас от смляно говеждо месо с подправки. По маршрута се препоръчват минералните води от регионалните извори „Визиана“ и „Добра вода“, както и вино от винарната „Кокино“.

Елемент	Описание
Начална точка	Крива Паланка
Основни обекти	Местни етноресторанти в Крива Паланка и Кратово, както и в центъра и околностите на Куманово
Туристическа насоченост	Гастрономически, селски и бавен туризъм
Целева група	Гастрономически туристи, чуждестранни посетители, малки групи, любители на автентична храна
Продължителност	7–10 часа с моторно превозно средство
Категория	Средно трудна

Предложена програма:

Закуска в Крива Паланка с традиционен кривопаланечки симит, приготвен с нахут, както и с чорба и автентична шопска салата. Разходка из града и отпътуване към Кратово. Обяд с дегустация на известната кратовска пастърмалия с пушено месо и сланина, подправена с традиционна кцана сол. Пътуване към Куманово. Вечерта завършва с богата вечеря: кумановско зеланче, мезалак от вътрешности в глинена тава и сух пикантен кумановски суджук, допълнени с местно вино от винарната „Кокино“.

Ключово послание:

„Автентична селска и градска трапеза, местни тайни рецепти и спокоен ритъм на наслада.“

2. МНОГОДНЕВНИ ТУРОВЕ

Многодневните туристически пакети позволяват съчетаването на вече определените еднокдневни маршрути (модули) в цялостен и функционален туристически продукт, който допринася за удължаване на престоя на туристите в Североизточния район.

Четиридневен комбиниран пакет: „Североизточният район — цялостно преживяване“

Този селски, културен и приключенски маршрут предлага най-пълно запознаване с дестинацията, като обединява основните природни, духовни и гастрономически ценности на шестте общини в региона.

Ден	Основно съдържание и дейности
Ден 1	Куманово — град, култура и забавление: Пристигане, настаняване в хотел в Куманово. Разходка из града, посещение на местния музей и културно-историческите забележителности. Вечера с традиционни специалитети на скара и забавление.
Ден 2	Античност, история и праистория: Пътуване през Старо Нагоричане. Посещение на вековната църква „Св. Георги“, разглеждане на музея на АСНОМ в Пелинце и изкачване до мегалитната обсерватория Кокино. Обяд в традиционен етноресторант. Връщане в хотел в Куманово.
Ден 3	Осоговска духовност и природни кукли: Пътуване към Крива Паланка, посещение и обяд в монументалния манастирски комплекс „Св. Йоаким Осоговски“. Следобед — посещение на природния феномен Каменните кукли в Куклица. Пристигане в Кратово, настаняване в хотел и вечерна панорамна разходка.
Ден 4	Кратово — град на кули и мостове: Закуска с кратовска пастърмайлия. Дневно разглеждане на уникалната архитектура — каменните средновековни мостове, отбранителните кули и подземните коридори. Посещение на музея на град Кратово и отпътуване.

Целева група: чуждестранни туристи, посетители с кратък престой, организирани по-малки групи, любители на културата и природата и екотуристи.

Категория: средно трудна с моторно превозно средство / трудна с велосипед (дължина на маршрута 208 км).

Ключово послание: „Праистория, византийско изкуство, средновековни кули и планинска природа в четири дни.“

ОБООБЩЕНА ТАБЛИЦА НА ПРЕДЛОЖЕНИТЕ ТУРОВЕ ЗА СЕВЕРОИЗТОЧНИЯ РАЙОН

1	Маршрут на природното наследство — Куманово	Природна / Активна	Куманово, Липково, Старо Нагоричане	5–10 часа	Млади хора, любители на туризма на открито
2	Осогово Outdoor	Планинска / Велосипедна	Крива Паланка, Ранковце	2,5–5 часа	Планинари, велосипедисти
3	Вулканични пейзажи и Каменните кукли	Геоложка / Фотографска	Кратово	3–6 часа	Фотографи, малки групи
4	Манастирско сърце на Североизтока	Духовна / Религиозна	Куманово, Старо Нагоричане, Крива Паланка	4–6 часа	По-възрастни посетители (50+)
5	Интелигентни музейни маршрути през вековете — QR, AR и мултимедия	Дигитална / Интерактивна	Крива Паланка, Кратово, Старо Нагоричане, Куманово	5–8 часа	Млади хора, ученици, дигитални туристи
6	Традиционни вкусове на Североизтока	Гастрономическа / Slow Travel	Крива Паланка, Кратово, Куманово	7–10 часа	Гастрономически туристи, чужденци
7	Североизточният район — цялостно преживяване	Комбинирана (многодневна)	Всички общини в региона	4 дни	Чуждестранни туристи с кратък престой

Туристическото предлагане в Североизточния район за планиране следва да се развива като комбинирана и модулна система от турове, а не като сбор от несвързани обекти. Куманово играе ролята на основен център чрез термалните минерални води (Кумановска баня в Проваци), градската култура, праисторическото наследство на Кокино и Бислимската клисура. Крива Паланка и Кратово обогатяват предложението с монументалния манастир „Св. Йоаким Осоговски“, планинската екоинфраструктура за приключенски туризъм на Калин Камен, вулканичните пейзажи, каменните кули, мостовите и автентичната селска среда. Най-голям потенциал имат кратките и средно дългите турове от 1 до 4 дни, тъй като регионът е подходящ за кратки пътувания през уикенда, семейни, културни, балнеоложки и селски туристически продукти, както и за дейности на открито. Особено важно е туровете да бъдат ясно наименувани, тематично профилирани, дигитално поддържани чрез QR и AR системи и адаптирани към различни целеви групи. Така Североизточният район може да се позиционира като компактна, достъпна и автентична дестинация, която предлага лечебни води, вековна култура, планинска природа, духовност, шопска селска среда и съвременни дигитални туристически преживявания.

ТУРИСТИЧЕСКИ ОФЕРТИ ЗА КЮСТЕНДИЛ И НЕВЕСТИНО

II. ТУРИСТИЧЕСКИ ОФЕРТИ ЗА КЮСТЕНДИЛ И НЕВЕСТИНО

В тази глава са представени туристически предложения за общините Кюстендил и Невестино, като се вземат предвид туристическият потенциал на територията, пазарните сегменти и възможността за развитие на интегрирани туристически продукти. Акцентът е поставен върху кратки, ясно профилирани и комбинирани турове за местни, регионални и чуждестранни туристи, особено посетители от София, Югозападна България и Северна Македония, както и туристи, които пристигат през София и търсят автентични дестинации за кратък престой.

Според наличните туристически ресурси и пазарните условия Кюстендил се откроява като основен туристически център с развита балнеоложка, културна и градска функция, а Невестино допълва дестинацията с природни, духовни, селски и историко-културни ресурси. Тази взаимодопълваща се структура позволява формирането на комбинирани туристически продукти, които свързват минералните води, културното наследство, природните маршрути, селската автентичност и дигиталните туристически преживявания.

Туристически профил на Кюстендил: Общината изпълнява ролята на основен градски, културен, балнеоложки и обслужващ център от българската страна. Минералните води, римските терми, музейните и галерийните експозиции, крепостта и лесопаркът Хисарлъка и достъпът до Осогово позволяват целогодишни СПА, културни и образователни програми и дейности на открито. Концентрацията на места за настаняване и заведения за хранене позволява на Кюстендил да бъде база за многодневни турове. Предложенията обаче трябва систематично да свързват града с Невестино и със Североизточния район.

Туристически профил на Невестино: Общината допълва градските и СПА предложения на Кюстендил със селски, исторически, духовни и природни преживявания. Кадин мост и река Струма, обектът „Света Анна“, селските пейзажи, средновековните църкви и „Провиралката“ са подходящи за бавен туризъм, фотографски, семейни и духовни турове с малки групи. Конкурентното предимство на общината е автентичността, а не масовият туризъм, поради което развитието следва да се основава на местни екскурзоводи, дегустации, малки места за настаняване и продажба на местни продукти.

Пазарни сегменти: Най-важните местни пазари са София, Перник, Дупница, Благоевград и другите центрове в Югозападна България. Основният трансграничен пазар включва Крива Паланка, Ранковце, Куманово и Скопие. Приоритетни сегменти са уелнес посетителите над 45 години, семействата и училищните групи, културните туристи, планинарите и велосипедистите, малките групи за бавен туризъм и чуждестранните туристи с кратък престой, които пребивават в София или пътуват през региона.

Достъпност и услуги: Основните обекти в Кюстендил разполагат с по-добре развити съпътстващи услуги. За селските обекти в Невестино е необходимо предварително да се осигури информация за пътя, паркирането, пешеходното разстояние, сезонните ограничения, санитарните условия и достъпността. Съвместните турове трябва да предвиждат реалистично време за преминаване на границата при Деве баир – Гюешево и да не включват прекалено много обекти в един ден.

Дигитална подкрепа: Всяка атракция от двете общини трябва да има стандартизиран профил на български, македонски и английски език с координати, работно време, достъп, контакти, сезонност и близки услуги. QR/AR съдържанието, дигиталната карта и аудиогидовете следва да бъдат част от единна трансгранична система с еднаква видимост на Североизточния район, Кюстендил и Невестино.

Местна икономическа полза: Всеки тур, който включва Невестино, трябва да предлага най-малко една услуга от местен доставчик: екскурзовод, дегустация, обяд,

работилница, продажба на продукт, наем на оборудване или престой. В Кюстендил настаняването и СПА услугите следва да се свържат с музеите, местните екскурзоводи, гастрономията и операторите на дейности на открито. По този начин балансът ще се измерва не само чрез броя на посетените обекти, а и чрез разпределението на приходите.

1. ЕДНОДНЕВНИ ПЪТУВАНИЯ

Еднодневните турове са предназначени за посетители, които пребивават за кратко, пътуват през уикенда или пристигат от близки пазари. Те са подходящи за туристи от София, Дупница, Благоевград, Кюстендил, Крива Паланка, Куманово и други близки градски центрове. Предимството на еднодневните пътувания е в тяхната практичност: за ограничено време се посещават няколко близки, тематично свързани локации.

В региона Кюстендил – Невестино еднодневните турове могат да се организират като културни, СПА, природни, духовни, селски, семейни или велосипедни маршрути.

1.1. Турове, свързани със СПА, релакс и балнеоложки туризъм

Тур 1: „Кюстендил – град на минералните води“

Този тур е насочен към най-разпознаваемия туристически ресурс на Кюстендил — минералните води и балнеоложката традиция. Документът посочва, че Кюстендил е един от най-старите балнеоложки центрове в Европа, известен с над 40 топли лечебни минерални извора и с възможности за развитие на балнеоложки, уелнес, рехабилитационен и релаксационен туризъм.

Турът започва в центъра на Кюстендил с кратко запознаване с града, неговата история и връзката между античното наследство и минералните води. Следва посещение на **римските терми**, които разкриват дългата традиция на използване на минералните извори. Програмата продължава с посещение на културни обекти, кратка разходка из централната градска част и завършва със СПА или уелнес услуга.

Елемент	Описание
Начална точка	Център на Кюстендил
Основни обекти	Римски терми, градски център, СПА/балнеоложки обект
Туристическа насоченост	СПА, културна, релаксираща
Целева група	45+, двойки, уикенд туристи, уелнес посетители
Продължителност	4–6 часа
Категория	Лесна

Предложена програма:

Пристигане в Кюстендил и кратка разходка из центъра. Посещение на римските терми и запознаване с античната балнеоложка традиция. Почивка за кафе или дегустация на местен продукт. Посещение на музей или галерия. Завършване със СПА/релаксираща процедура или използване на минерална вода.

Ключово послание:

„Почивка близо до дома: минерални води, култура и релакс в един ден.“

1.2. Турове, свързани с културно-историческото наследство

Тур 2: „Културно сърце на Кюстендил“

Този тур е предназначен за посетители, които искат да се запознаят с културното, историческото и археологическото наследство на Кюстендил. В документа градът е представен като градски център за културно-исторически туризъм и отдих с ресурси като римските терми, крепостта Хисарлъка, музеи, галерии и пространства за отдих.

Турът започва с посещение на римските терми, продължава с музейни и галерийни експозиции, а след това води **към парка и крепостта** Хисарлъка, където културното наследство се съчетава с отдих, панорамни гледки и природна среда.

Елемент	Описание
Начална точка	Център на Кюстендил
Основни обекти	Римски терми, музей/галерия, Хисарлъка
Туристическа насоченост	Културна, градска, рекреационна
Целева група	Туристи, ученици, семейства, организирани групи
Продължителност	5–7 часа
Категория	Лесна до средно трудна

Предложена програма:

Разглеждане на централната част на града. Посещение на римските терми и музейна експозиция. Почивка за обяд. Разходка до Хисарлъка, разглеждане на крепостта и почивка с панорамна гледка. Възможност за допълване с кратка дигитална интерпретация чрез QR кодове или аудиогид.

Ключово послание:

„Един град, много пластове история: антика, култура, парк и панорама.“

1.3. Турове, свързани с природата и приключенски дейности

Тур 3: „Осогово Outdoor“

Този тур е насочен към активни туристи и любители на природата, планинарството, колоезденето и дейностите на открито. В документа Осогово е представено като планински район с потенциал за целогодишен спортен и приключенски туризъм, подходящ както за летни дейности като пешеходен туризъм и колоездене, така и за зимни дейности.

Турът започва от Кюстендил, откъдето групата се отправя към Осогово. В зависимост от профила на посетителите може да се организира лесен пешеходен, велосипеден или панорамен тур, както и комбинирана дейност на открито.

Елемент	Описание
Начална точка	Кюстендил

Основни обекти	Осоговски планински пейзаж, панорамни точки, планински маршрути
Туристическа насоченост	Планинска, активна, велосипедна, приключенска
Целева група	Млади хора, любители на туризма на открито, велосипедисти, планинари, семейства с по-големи деца
Продължителност	5–8 часа
Категория	Средно трудна

Предложена програма:

Отпътуване от Кюстендил към Осогово. Кратко представяне на природните характеристики на планината. Пешеходен или велосипеден тур по избран маршрут. Почивка на панорамна площадка. Връщане в Кюстендил с възможност за СПА релакс или вечеря.

Ключово послание:

„Активен ден сред природата, с възможност за релакс в Кюстендил.“

Историко-природни турове в Невестино

Тур 4: „Кадин мост и река Струма“

Този тур е съсредоточен върху един от най-значимите символи на Невестино — Кадин мост, и крайречното пространство на Струма. В документа то е определено като историко-природен район, който свързва културно-историческото наследство с природната среда на реката. Мястото е подходящо за кратки посещения, семейни разходки, транзитни туристи и фотографски турове.

Елемент	Описание
Начална точка	Невестино или Кюстендил
Основни обекти	Кадин мост, река Струма, крайречна зона
Туристическа насоченост	Историческа, природна, фотографска
Целева група	Семейства, фотографи, уикенд туристи, културни посетители
Продължителност	3–5 часа
Категория	Лесна

Предложена програма:

Пристигане в Невестино. Посещение на Кадин мост и интерпретация на неговото историческо и архитектурно значение. Кратка разходка край река Струма. Почивка за снимки и възможност за пикник или дегустация на местен продукт. Връщане към Кюстендил или продължаване към друга локация в Невестино.

Ключово послание:

„Кратък тур през история, архитектура и крайречен пейзаж.“

Турове за духовност и отдих сред природата

Тур 5: „Света Анна – тишина, природа и духовност“

Този тур се основава на природните и духовните забележителности в района на „Света Анна“ в община Невестино. Документът описва мястото като зона, която обединява параклиса, аязмото, на което се приписват лечебни свойства, и близкия водопад. Подчертава се, че мястото не следва да се развива като масова атракция, а като автентична зона, внимателно включена в по-широки туристически маршрути.

Елемент	Описание
Начална точка	Невестино или Кюстендил
Основни обекти	Параклис „Света Анна“, аязмо, водопад, околна природа
Туристическа насоченост	Духовна, природна, релаксираща
Целева група	Индивидуални посетители, 45+, семейства, туристи, които търсят спокойствие
Продължителност	3–5 часа
Категория	Лесна

Предложена програма:

Посещение на параклиса „Света Анна“ и запознаване с местната духовна традиция. Посещение на аязмото и кратко представяне на местните вярвания. Лека разходка до водопада и отдих сред природата. Турът може да се комбинира с Кадин мост или със селски пейзажи в Невестино.

Ключово послание:

„Спокойно място за духовно преживяване, природа и кратко бягство от ежедневието.“

Турове за селски и бавен туризъм

Тур 6: „Селски пейзажи на Невестино“

Този тур е насочен към селския характер на Невестино. Документът посочва, че малките населени места в общината имат запазен селски облик, традиционна архитектура, спокойна природна среда, лесни природни маршрути, крайречни пейзажи и културни практики, подходящи за „бавно пътуване“. В селата Пастир и Мърводол се споменават средновековни църкви, а край Лиляч се намира скалното светилище „Провиралката“.

Елемент	Описание
Начална точка	Невестино
Основни обекти	Селски населени места, средновековни църкви, природни пейзажи, „Провиралката“
Туристическа насоченост	Селски, бавен, културен и гастрономически туризъм

Целева група	Малки групи, чуждестранни туристи, любители на автентичността, гастрономически туристи
Продължителност	5–7 часа
Категория	Лесна до средно трудна

Предложена програма:

Отпътуване от Невестино към избрана селска зона. Кратка разходка през селския пейзаж. Посещение на средновековна църква или местен духовен обект. Посещение на „Провиралката“ или друг близък природен или културен обект. Дегустация на местна храна или презентация на местен продукт. Връщане към Невестино или Кюстендил.

Ключово послание:

„Автентична селска среда, местни истории и спокоен ритъм на пътуване.“

Семейни и образователни турове

Тур 7: „История, природа и забавление за цялото семейство“

Този тур е предназначен за семейства с деца и училищни групи. В документа семействата, търсещи образователни преживявания, са определени като приоритетен сегмент с акцент върху семейни маршрути, културни истории, леснодостъпни природни обекти, VR/AR и детски образователни дейности.

Елемент	Описание
Начална точка	Кюстендил
Основни обекти	Римски терми, Хисарлъка, Кадин мост, Света Анна
Туристическа насоченост	Семейна, образователна, интерактивна
Целева група	Семейства, училищни групи, деца
Продължителност	5–7 часа
Категория	Лесна

Предложена програма:

Посещение на римските терми с кратка история, адаптирана за деца. Разходка до Хисарлъка с образователна дейност. Почивка за обяд. Продължаване към Невестино и посещение на Кадин мост. Завършване с кратка природна разходка при Света Анна или друго леснодостъпно място. Може да се въведе „семеен туристически паспорт“ с печати или QR кодове.

Ключово послание:

„Учене чрез пътуване: история, природа и игра в Кюстендил и Невестино.“

Дигитални и интерактивни турове

Тур 8: „Кюстендил – Невестино чрез QR, AR и истории“

Този тур е предназначен за дигитално ориентирани посетители и може да се реализира самостоятелно или с водач. Проектният документ предвижда дигитални продукти, виртуални обиколки, VR/AR съдържание, дигитална карта и инструменти за

интерпретация с цел повишаване на видимостта и достъпността на туристическите ресурси.

Елемент	Описание
Начална точка	Кюстендил или Невестино
Основни обекти	Римски терми, Хисарлъка, Кадин мост, Света Анна, селски локации
Туристическа насоченост	Дигитална, културна, интерактивна
Целева група	Млади хора, индивидуални туристи, чуждестранни посетители
Продължителност	Гъвкава: от 2 часа до 1 ден
Категория	Лесна

Предложена програма:

Посетителят следва дигиталната карта и чрез QR кодове получава кратки истории, аудиогидове, AR съдържание или фотографии от миналото. Турът може да бъде организиран като „самостоятелно откриване“ на дестинацията или като част от групова програма с водач.

Ключово послание:

„Открийте дестинацията чрез дигитални истории и интерактивни преживявания.“

2. МНОГОДНЕВНИ ТУРОВЕ

Многодневните турове са важни за позиционирането на Кюстендил и Невестино като интегрирана туристическа дестинация. Те позволяват по-дълъг престой, по-голяма икономическа полза, по-добро свързване на общините и по-качествено туристическо преживяване.

В документа се препоръчва развитие на кратки модулни продукти за **1, 2 и 3 дни**, които комбинират Кюстендил и Невестино според потребностите на различните пазарни сегменти.

Двудневен тур: „СПА, култура и природа“

Този тур е най-подходящ за уикенд туристи и посетители, които искат да комбинират релакс, култура и кратко природно преживяване.

Първи ден: Кюстендил

Пристигане и настаняване в Кюстендил. Разглеждане на центъра на града, посещение на римските терми, музей или галерия. Почивка за обяд. Разходка до Хисарлъка и наслада от панорамните гледки. Следобед или вечер: СПА/балнеоложка програма и вечеря.

Втори ден: Невестино

Закуска и отпътуване към Невестино. Посещение на Кадин мост и крайречната зона на Струма. Продължаване към Света Анна, посещение на параклиса, аязмото и околната природа. Обяд с местни специалитети или пикник. Връщане към Кюстендил или отпътуване.

Ден	Основно съдържание
Ден 1	Кюстендил: култура, римски терми, Хисарлъка, СПА
Ден 2	Невестино: Кадин мост, Струма, Света Анна, природа

Целева група: уикенд туристи, 45+, двойки, уелнес посетители

Категория: лесна

Ключово послание: „Един уикенд за релакс, култура и природа.“

Двудневен тур: „Outdoor Осогово и релакс в Кюстендил“

Този тур е предназначен за активни посетители, велосипедисти, планинари и групи за дейности на открито.

Първи ден: Осогово

Пристигане в Кюстендил и отпътуване към Осогово. Провеждане на пешеходен, велосипеден или панорамен тур. Почивка сред планината. Връщане в Кюстендил. Вечерна СПА програма или вечеря с местни специалитети.

Втори ден: Кюстендил и Невестино

Кратък културен тур през Кюстендил: римски терми, музей или Хисарлъка. По обяд — посещение на Невестино и Кадин мост. Връщане или отпътуване.

Ден	Основно съдържание
Ден 1	Осогово: пешеходен туризъм, колоездене, природа
Ден 2	Кюстендил + Невестино: култура и кратък историко-природен тур

Целева група: активни туристи, млади хора, клубове за дейности на открито

Категория: средно трудна

Ключово послание: „Активен уикенд с природа, движение и релакс с минерална вода.“

Тридневен комбиниран тур: „Кюстендил – Невестино: цялостно преживяване“

Този тур е най-цялостното предложение за интегрирано запознаване с двете общини. Той свързва най-важните продукти: СПА, култура, природа, духовност и селска автентичност.

Първи ден: Кюстендил – град, култура и минерални води

Пристигане и настаняване в Кюстендил. Разглеждане на центъра, римските терми, музейни или галерийни експозиции. Обяд. Следобедна разходка до Хисарлъка. Вечерна СПА/релакс програма.

Втори ден: Осогово и активен туризъм

Закуска и отпътуване към Осогово. Провеждане на планински или велосипеден тур. Почивка за снимки и наслада от панорамните гледки. Връщане в Кюстендил. Вечеря с местни продукти.

Трети ден: Невестино – история, духовност и село

Закуска и отпътуване към Невестино. Посещение на Кадин мост и река Струма. Продължаване към Света Анна. Кратка природна разходка. Посещение на селска зона, местна църква или природен или културен обект като „Провиралката“, ако е достъпен в рамките на програмата. Дегустация на местна храна или презентация на селски продукт. Отпътуване.

Ден	Основно съдържание
Ден 1	Кюстендил: култура, римски терми, Хисарлъка, СПА
Ден 2	Осогово: дейности на открито, пешеходен туризъм, колоездене, природа
Ден 3	Невестино: Кадин мост, Света Анна, села, местна храна

Целева група: чуждестранни туристи, посетители с кратък престой, малки групи, любители на културата и природата

Категория: средно трудна

Ключово послание: „Минерални води, планина, село и духовност в три дни.“

ОБООБЩЕНА ТАБЛИЦА НА ПРЕДЛОЖЕНИТЕ ТУРОВЕ ЗА ОБЩИНА КЮСТЕНДИЛ И ОБЩИНА НЕВЕСТИНО

№	Наименование на тура	Тип	Община	Продължителност	Основна целева група
1	Кюстендил – град на минералните води	СПА / релакс	Кюстендил	4–6 часа	45+, двойки, уелнес туристи
2	Културно сърце на Кюстендил	Културна	Кюстендил	5–7 часа	културни туристи, ученици
3	Осогово Outdoor	Планинска / активна	Кюстендил	5–8 часа	млади хора, велосипедисти, планинари
4	Кадин мост и река Струма	Историко-природна	Невестино	3–5 часа	семејства, фотографи
5	Света Анна – тишина, природа и духовност	Духовна / природна	Невестино	3–5 часа	индивидуални посетители, 45+
6	Селски пейзажи на Невестино	Селска / бавен туризъм	Невестино	5–7 часа	малки групи, гастрономически туристи
7	История, природа и забавление за цялото семејство	Семејна / образователна	Двете общини	5–7 часа	семејства, училища
8	Дигитален тур с QR/AR	Дигитална / интерактивна	Двете общини	гъвкаво	млади хора, чуждестранни туристи
9	СПА, култура и природа	Двудневна	Двете общини	2 дни	уикенд туристи
10	Outdoor Осогово и релакс	Двудневна	Двете общини	2 дни	активни туристи
11	Кюстендил – Невестино: цялостно преживяване	Комбинирана	Двете общини	3 дни	чуждестранни и регионални туристи с кратък престой

Туристическото предлагане в общините Кюстендил и Невестино следва да се развива **като комбинирана и модулна система** от турове, а не като сбор от несвързани обекти. Кюстендил играе ролята на основен център чрез минералните води, градската култура, римското наследство, Хисарлъка и Осогово. Невестино обогатява предложението с Кадин мост, река Струма, Света Анна, селските пейзажи, духовните места и автентичната селска среда.

Най-голям потенциал имат кратките и средно дългите турове от 1 до 3 дни, тъй като регионът е подходящ за уикенд и кратки пътувания, семејни, културни, СПА и селски туристически продукти и дейности на открито. Особено важно е туровите да бъдат ясно наименоувани, тематично профилирани, дигитално поддржани и адаптирани към различни целеви групи. Така Кюстендил и Невестино могат да се позиционират като компактна, достъпна и автентична дестинация, която предлага минерални води,

култура, природа, духовност, селска среда и съвременни дигитални туристически преживявания.

СЪВМЕСТНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ОФЕРТИ

III. СЪВМЕСТНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ОФЕРТИ

Тази глава определя четири интегрирани четиридневни трансгранични туристически предложения и пет сезонни продукта. Основният принцип е равностойното включване на Североизточния район и общините Кюстендил и Невестино чрез съпоставим брой програмни часове, обекти, услуги и възможности за разходи в местната икономика. Предложенията са модулни и могат да се приспособят към сезона, целевата група и наличното време.

Принцип на териториален баланс: Всяко съвместно предложение трябва да съдържа съпоставим брой програмни часове от двете страни, най-малко два значими обекта на всяка територия и ясна връзка между темите. Механичното изброяване на обекти не е достатъчно; всеки ден трябва да предлага отличително преживяване, местен домакин и възможност за туристически разходи.

Минимален пакет от услуги: Предложението следва да включва настаняване, най-малко едно организирано хранене или дегустация от всяка страна, местен водач, входни билети или интерпретативна услуга, трансфер и дигитална подкрепа. При туровете на открито и велосипедните турове са задължителни оценка на трудността, предпазна екипировка, резервна програма и контакт за спешни случаи.

Съвместно пазарно позициониране: Продуктите следва да се продават под общо наименование и с единна визуална идентичност, с една резервация и една програма. В рекламните материали трябва равностойно да се представят обекти, хора, продукти и услуги от Североизточния район, Кюстендил и Невестино, с ясно посочена продължителност на всяка част от пътуването.

Оперативно управление: За всяко предложение следва да се назначат координатор и местни партньори от двете държави, да се определят цени според сезона, минимален и максимален брой участници, условия за отмяна и начин на обмен на информация. След провеждането на туровете следва да се проследяват броят на посетителите и нощувките, използваните услуги и степента на удовлетвореност за всяка територия поотделно.

1. ИНТЕГРИРАНИ МНОГОДНЕВНИ ТРАНСГРАНИЧНИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Предложение 1: „Интелигентни маршрути на вековната култура и духовност — преживяване в МК и БГ“

Концепция: Четиридневна трансгранична културна и духовна програма с дигитална поддръжка (QR/AR), която свързва антични обекти, средновековни манастири и термални бани. Програмата е предназначена за културни туристи и семейства, с гъвкавост за всички сезони.

Елемент	Описание
Начална точка	Мегалитна обсерватория Кокино (Североизточен район)
Крайна точка	Община Невестино (Регион Кюстендил-Невестино)
Териториален баланс	2 дни в Североизточния район / 2 дни в Кюстендил-Невестино
Вид на офертата	Културна, духовна, дигитализирана (QR/AR), СПА и балнеология
Целева група	Културни туристи, семейства, дигитално ориентирани посетители (25–60 г.)
Продължителност	4 дни / 3 нощувки (с адаптация към четирите сезона)
Категория	Лесна (навигация с дигитална помощ)

Предложена програма:

ДЕН 1 (Североизточен район): Пристигане на неовулканичния хълм Кокино. Разглеждане с многоезични QR кодове. Посещение на църквата „Св. Георги“ в Старо Нагоричане (XIV век). Настаняване и традиционна вечеря с кумановски мезалак в Куманово. Нощувка в Куманово.

ДЕН 2 (Североизточен район): Пътуване към Кратово. Разходка по каменните мостове и покрай кулите с AR визуализация (добавена реалност) на подземните лабиринти. Следобедно посещение на манастира „Св. Йоаким Осоговски“ в Крива Паланка. Нощувка в конаците на Осоговския манастир.

ДЕН 3 (Регион Кюстендил): Преминаване на границата при Деве баир. Пристигане в Кюстендил. Разходка из градския център, посещение на римските терми и художествената галерия. Изкачване до крепостта Хисарлъка за панорамно фотографиране. Следобедна релаксация в СПА център с топла минерална вода. Нощувка в Кюстендил.

ДЕН 4 (Регион Невестино): Закуска в Кюстендил. Пътуване към Невестино. Разглеждане на средновековния Кадин мост на река Струма. Посещение на природно-духовното светилище „Света Анна“ (параклис, аязмо и водопад). Дегустация на традиционни селски продукти и отпътуване.

Ключово послание:

„Две държави, една трансгранична история: открийте тайните на антиката, средновековните лабиринти и релакса в термалните води.“

Предложение 2: „Адреналин и осоговски планински приключения“

Концепция: Четиридневна приключенска програма на открито с дейности в клисури, планини и селски райони от двете страни на границата. Насочена е основно към млади любители на приключения и клубове за дейности на открито, със сезонно адаптирани дейности (каяк, трекинг, алпинизъм, пикник).

Елемент	Описание
Начална точка	Бислимска клисура, Куманово (Североизточен район)
Крайна точка	Скално светилище „Провиралката“, Лиляч (Община Невестино)
Териториален баланс	2 дни дейности на открито в МК / 2 дни дейности на открито в БГ
Вид на офертата	Приключенски и планински туризъм, екотуризъм, спорт и отдих
Целева група	Млади хора (18–35 г.), клубове за дейности на открито, планинари, любители на приключения
Продължителност	4 дни / 3 нощувки (адаптирани сезонни дейности)
Категория	Средно трудна (изисква умерена физическа подготовка)

Предложена програма:

ДЕН 1 (Североизточен район): Пристигане в Бислимската клисура (5 км от Куманово). Дейности: лесно спускане с каяк в спокойни води, скално катерене или пешеходен туризъм по благоустроения маршрут до пещерите. Обяд сред природата. Следобеден трансфер до Крива Паланка и настаняване в екоселото Трново. Нощувка в Трново/Крива Паланка.

ДЕН 2 (Североизточен район): Изкачване към Осоговската планина до планинския център Калин Камен (над 1500 м н. в.). Дейности: любителски трекинг през гората до Станечкия водопад. Посещение на изкуственото езеро Калин Камен. Следобедно посещение на природния феномен Каменните кукли в Куклица с разказ за легендата за „вкамнената сватба“. Нощувка в Кратово.

ДЕН 3 (Регион Кюстендил): Трансфер през границата директно към българската част на Осоговската планина. Дейности: интензивен планински трекинг по маркирани маршрути, панорамна фотография и екологично обучение. Спускане до парка Хисарлъка. Вечеря с автентична местна храна. Нощувка в планинска база/хотел в Осогово (БГ).

ДЕН 4 (Регион Невестино): Спускане от планината към равнинната част на община Невестино. Дейности: Лек пешеходен преход в селата Пастир и Мърводол по протежение на крайречната зона на Струма. Посещение на мистериозното тракийско скално светилище „Провиралката“ при село Лиляч. Пикник на открито и отпътуване.

Ключово послание:

„Опознайте двете лица на Осогово: от речните клисури и водопади до древните скални светилища.“

Предложение 3: „Трансгранично велопредизвикателство – от Куманово до Струма“

Концепция: Модулна четиридневна велосипедна програма с по два дни от всяка страна, предназначена за любители велосипедисти и клубове. Трасетата трябва да се проверят на терен, да се използват пътища със слаб трафик или маркирани маршрути

и да се осигурят придружаващо превозно средство, техническо обслужване и превоз на багажа.

Елемент	Описание
Начална точка	Куманово (Североизточен район)
Крайна точка	Община Невестино (Регион Кюстендил-Невестино)
Териториален баланс	2 дни в МК / 2 дни в БГ
Вид на офертата	Велотуризм, рекреационен спорт, културно-активен туризъм
Целева група	Любители велосипедисти, клубове, активни туристи
Продължителност	4 дни / 3 нощувки
Категория	Средно трудна (изисква базова физическа подготовка и подходяща екипировка)

ДЕН 1 (Североизточен район): Кратък въвеждащ етап през Куманово и лесопарка Билановце с проверка на екипировката, местен екскурзовод и представяне на културните обекти. Завършване с традиционна вечеря и нощувка в Куманово.

ДЕН 2 (Североизточен район): Трансфер до Крива Паланка и велосипеден етап по избрано и предварително проверено трасе към Калин Камен или Ранковце, приспособен към възможностите на групата. Обяд с местни специалитети, посещение на манастира „Св. Йоаким Осоговски“ и нощувка в Крива Паланка.

ДЕН 3 (Кюстендил): Преминаване на границата с организиран трансфер, велосипеден тур по подходящо осоговско или градско-панорамно трасе, посещение на Хисарлъка и завършване с релакс с минерална вода. Нощувка и вечеря в Кюстендил.

ДЕН 4 (Невестино): По-лесен крайречен етап по предварително проверено за безопасност трасе в околностите на Невестино, посещение на Кадин мост, местна дегустация и заключителна среща с велосипедни клубове и доставчици на услуги. Отпътуване или организиран обратен трансфер.

Ключово послание: „Две държави на две колела — Осогово, градове, села и реки в едно активно пътуване.“

Предложение 4: „Вкусове и живо наследство от Североизтока до Невестино“

Концепция: Четиридневен гастрономически тур с бавно темпо, който свързва местната храна, пазарите, селските домакинства, традиционните истории и културните обекти. Продуктът е предназначен за малки групи и създава преки приходи за местните производители.

Елемент	Описание
Начална точка	Куманово (Североизточен район)
Крайна точка	Община Невестино (Регион Кюстендил-Невестино)
Териториален баланс	2 дни в МК / 2 дни в БГ
Вид на офертата	Гастрономически, културен и бавен туризъм

Целева група	Малки групи, любители на местна храна и култура
Продължителност	4 дни / 3 нощувки
Категория	Лесна (социокултурно взаимодействие)

ДЕН 1 (Куманово и Старо Нагоричане): Градска културна разходка, среща с местни ресторантьори и дегустация на характерни специалитети. Посещение на църквата „Св. Георги“ и разговор за празничните и семейните обичаи. Нощувка в Куманово.

ДЕН 2 (Кратово и Крива Паланка): Посещение на Кратово, местна гастрономическа работилница и разглеждане на мостовете и кулите. Продължаване към Крива Паланка с дегустация или вечеря при местен доставчик на услуги. Нощувка в Крива Паланка.

ДЕН 3 (Кюстендил): Преминаване на границата, културна разходка и представяне на продукти, свързани с овощарството, местната кухня и традицията на минералните бани. Посещение на римските терми или галерията и СПА програма. Нощувка в Кюстендил.

ДЕН 4 (Невестино): Посещение на Кадин мост, селско домакинство или местен производител, дегустация и кратка работилница. Програмата може да се допълни със селска църква, Света Анна или лека разходка в зависимост от сезона и достъпността.

Ключово послание: „Четири дни, две държави и една трапеза с местни вкусове и истории.“

2. ЦЕЛОГОДИШНИ ИНТЕГРИРАНИ СЕЗОННИ ПРОДУКТИ

Като се отчитат равностойно ресурсите на двете територии, са създадени пет допълващи се продукта с балансиран брой забележителности, дейности и местни услуги:

Продукт А: Трансграничен интелигентен културен продукт

Концепция: Дигитална интерпретация (QR/AR) и включване на местната общност през четирите сезона.

Македонски обекти: Мегалитна обсерватория Кокино, музеят в Куманово, църква „Св. Георги“, кратовските кули и Осоговски манастир.

Български обекти: Римски терми в Кюстендил, крепост Хисарлъка, регионален музей, Кадин мост и средновековни църкви в Пастир.

Сезонни дейности: През пролетта и лятото се посещават обекти на открито и фестивали („Шопска софра“, маскаради). През есента и зимата акцентът е върху музеите с VR/AR устройства и балнеоложките преживявания.

Продукт Б: Трансграничен планински и приключенски продукт

Концепция: Активен престой на открито със силен екологичен акцент и посещения на природни забележителности.

Македонски обекти и дейности: Алпинизъм в Бислимска клисура, геоложки обект Каменните кукли, вулканични бомби в Горно Кратово и Станечки водопад.

Български обекти: Екомаршрути и планински направления в българската част на Осогово, крайречният пейзаж на Струма, светилището „Провиралката“ и обектът „Света Анна“ с природни и духовни забележителности.

Сезонни дейности: През топлите сезони се практикуват пешеходен туризъм, колоездене, природна фотография и интерпретативни посещения по предварително проверени маршрути. През студените сезони акцентът се пренася върху по-кратки зимни разходки, културни програми и релакс с минерална вода в Кумановска баня и балнеоложките обекти в Кюстендил. Дейностите се приспособяват към метеорологичните условия и капацитета на обектите.

Продукт В: Трансграничен велосипеден продукт

Концепция: Съвързване на велосипедните клубове с подкрепа от местните доставчици на услуги по протежение на Коридор 8.

Македонски маршрути: Маршрути за планинско колоездене в лесопарк Билановце (Куманово) и маршрутът на ралито Калин Камен на Осогово (МК).

Български маршрути: Маршрути за планинско колоездене в Осогово (БГ) и лесни крайречни маршрути в Невестино по течението на река Струма.

Сезонни дейности: Пролетта и лятото са подходящи за високопланински велосипедни турове и международни кроскънтри състезания. През есента и зимата се предлагат полесни нископланински маршрути в селските райони (Кратово, Ранковце, Невестино) с цел преживяване в духа на бавния туризъм.

Продукт Г: Трансграничен семеен и образователен продукт

Концепция: Учене чрез пътуване с лесни културни и природни дейности, дигитален туристически паспорт и задачи, приспособени за деца и училищни групи.

Македонски обекти: Кокино, „Св. Георги“ в Старо Нагоричане, музеите в Куманово и Кратово, Каменните кукли и манастирът „Св. Йоаким Осоговски“.

Български обекти: Римските терми, Хисарлъка и музейните експозиции в Кюстендил, Кадин мост, Света Анна и избрани лесно достъпни селски локации в Невестино.

Сезонни дейности: През пролетта и есента се организират училищни и семейни програми на терен, а през зимата — музейни, AR/VR и творчески работилници. Всяка програма трябва да съдържа информация за безопасността, почивките и алтернативите за лица с намалена подвижност.

Продукт Д: Трансграничен продукт за гастронимически и бавен туризъм

Концепция: Програми за малки групи, които свързват местната храна, земеделските продукти, занаятите, селските истории и културното наследство с предварително договорени услуги от двете страни.

Македонски обекти и услуги: Куманово, Старо Нагоричане, Кратово и Крива Паланка с местни ресторанти, пазари, гастронимически работилници и производители.

Български обекти и услуги: Кюстендил и Невестино с продукти, свързани с овощарството, местната кухня, селските домакинства, дегустациите и малките културни събития.

Сезонни дейности: Пролетни и летни посещения на производители, есенни дегустации и работилници за консервиране или приготвяне на ястия по традиционни рецепти, а през зимата — кратки гастронимически уикенди, съчетани с музеи, СПА и живо наследство.

ОБООБЩЕНА ТАБЛИЦА НА ИНТЕГРИРАНИТЕ ТРАНСГРАНИЧНИ ТУРОВЕ

№	Наименование на съвместния тур	Преобладаващ вид дейност	Географски обхват (балансиран)	Средна продължителност	Основна сезонна препоръка
1	Маршрути на вековната култура и духовност	Културна / Религиозна / СПА	Куманово, Кратово, Крива Паланка (МК) + Кюстендил, Невестино (БГ)	4 дни (3 нощувки)	Целогодишно (есен/зима: акцент върху СПА и музеи с AR)
2	Адреналин и осоговски приключения	Приключенска / Планинска	Бислим, Калин Камен, Куклица (МК) + Осогово БГ, Лиляч, Струма (БГ)	4 дни (3 нощувки)	Пролет / лято (акцент на трекинг, каяк и къмпингуване)

3	Трансгранично велопредизвикателство	Спортна / Велосипедна	Билановце, Калин Камен (МК) + Осогово БГ, крайречни маршрути в Невестино (БГ)	Модулно (1 до 3 дни)	Пролет / лято / есен (в зависимост от надморската височина на маршрута)
4	Вкусове и живо наследство от Североизтока до Невестино	Гастрономическа / Селска / Slow Travel	Куманово, Старо Нагоричане, Кратово, Крива Паланка (МК) + Кюстендил, Невестино (БГ)	4 дни (3 нощувки)	Целогодишно, със сезонни местни продукти

ЛИТЕРАТУРА

- Национален статистически институт на Република България. Статистически данни за капацитета на местата за настаняване, туристическите пристигания и нощувките в област Кюстендил.
- Министерство на туризма на Република България. Актуализирана Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма 2014–2030.
- Община Кюстендил. План за интегрирано развитие на Община Кюстендил 2021–2027.
- Община Невестино. План за интегрирано развитие на Община Невестино 2021–2027.
- Airey, D., Johnson, D. (1998) The profile of tourism studies degree courses in the UK: 1997/98. London: NLG.
- АППТМ (2017) Османските паметници в Македония. Скопие: АППТМ.
- Димитров, Н., Ташков, Н., Методийески, Д. (2015) Пътеводител за регионите в Македония. Скопие: АППТМ.
- Държавна статистическа служба (2022) Регионите в Република Северна Македония. Скопие: Държавна статистическа служба.
- Горгиевски, М., Миленковски, А. (2016) Туристическа география на Република Македония. Скопие: УТМС.
- Мариноски, Н., Коруновски, С. (2008) Македония — земя на туризма. Скопие: Ина-комерц.
- Методийески, Д., Димитров, Н. (2018) Селски туризъм – политика и развитие. Штип: УГД.
- Методийески, Д., Ацковска, М., Петковска-Ангелеска, Н., Филипоски, О. (2017) Екотуризъм. Штип: Лонгуров.
- Методийески, Д., Ташков, Н., Димитров, Н. (2015) Пътеводител за манастирите в Македония. Скопие: АППТМ.
- Панов, Н. (2001) Туристическа енциклопедия на Република Македония. Скопие: Бато и Дивайн.
- Талеска, М. (2009) Селски туризъм. Скопие: Библиотека Студиорум.
- Ташков, Н., Димитров, Н., Методийески, Д. (2016) Пътеводител за характерните продукти, обекти и събития в Македония. Скопие: АППТМ.
- Шаревска, И., Даскаловска, А., Вражиновски, Т. (2018) Вкусовете на Македония. Скопие: АППТМ.